

Teorie elit

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film 1](#)
- [Film 2](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Marek Żyromski, *Socjologiczna teoria elity*, dostępny w internecie: repozytorium.amu.edu.pl [dostęp 30.06.2021 r.].

Materiał jest częścią serii „**Inne spojrzenie**”.

Teorie elit wywodzą się z koncepcji politycznych, które przeciwstawiały wodzów masom. W języku potocznym elita oznacza grupę osób najlepszych pod jakimś względem, a zatem wyróżniających się na tle pozostałych członków środowiska społecznego. W języku nauk socjologicznych rozważania nad tym pojęciem (oraz pojęciami pokrewnymi: elitarny, elitaryzm), początkowo zbliżone do ujęcia potocznego, zaczęły z czasem odchodzić od wartościowania (najlepiej) na rzecz cech odnoszących się do opisu funkcji i ról wykształcających się w każdej organizacji czy zbiorowości. Warto jednak zauważyć, że pierwsze teorie elit koncentrują się na obserwacji potocznej, a postrzegając utratę komponentu wartościującego, mają charakter wizji upadku ładu społecznego.

Twoje cele

- Przeanalizujesz wybrane teorie elit.
- Wyjaśnisz przyczyny kształtowania się elit według różnych myślicieli.
- Scharakteryzujesz rolę elit politycznych we współczesnym społeczeństwie.

Dla zainteresowanych

Władza jako zjawisko społeczne

Stratyfikacja społeczna w ujęciu potocznym i socjologicznym

Struktura społeczna

Struktury i podziały społeczne cz. 1

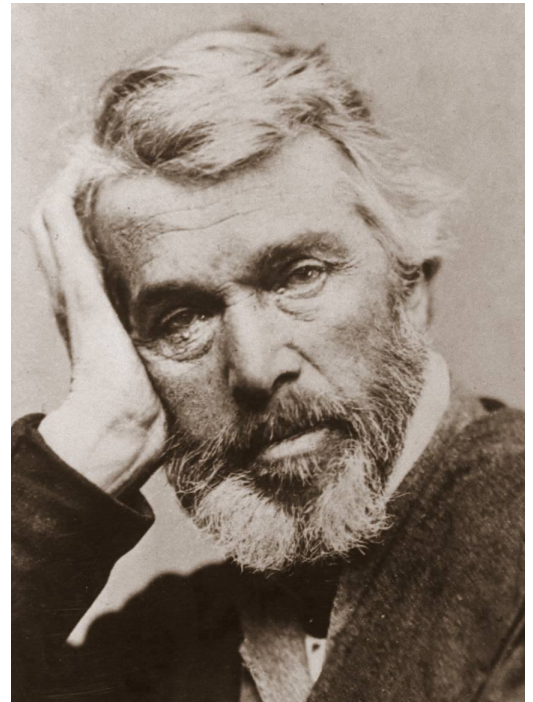

Struktury i podziały społeczne cz. 2

Przeczytaj

Pierwsza teoria elit

Za autora pierwszej teorii wskazującej na znaczenie i rozumienie **elity** politycznej można uznać Thomasa Carlyle'a (1795–1881). Jego dzieło *O bohaterach, czci dla bohaterów i bohaterstwie w historii* opiera się na założeniu, że wszystko, co się stało w historii ludzkości, było dziełem wielkich wyjątkowych jednostek – bohaterów – masy zaś stanowiły bierny, hamujący pierwiastek historii. Dlatego też powinni rządzić „najlepsi”, tymczasem wraz z przemianami społecznymi, zapoczątkowanymi przez rewolucję francuską, daje się zaobserwować proces przejmowania roli przewodniej przez masy. Zdaniem Carlyle'a, przewaga jednostek przeciętnych nad jednostkami twórczymi zwiastuje upadek cywilizacji.

Thomas Carlyle

Źródło: domena publiczna.

Równie katastroficzne wizje zmiany wywołanej umasowieniem elit prezentował Gustave Le Bon (1841–1931) w publikacjach *Psychologia tłumu* (1895) oraz *Rewolucja francuska i psychologia rewolucji* (1912). W jego ujęciu rewolucja francuska uwolniła dyktat i psychikę tłumu, który różni się od psychiki wchodzących w jego skład jednostek. Tłum jest irracjonalny, nietolerancyjny, dogmatyczny i kieruje się emocjami, skutkiem czego zachowania zbiorowe przybierają brutalne formy, czynności intelektualne ulegają redukcji do mechanicznych i elementarnych. Poddanie się „woli tłumu” powoduje nasilenie szkodliwych, negatywnych zjawisk, a tym samym recesję cywilizacji i rozpad ładu społecznego.

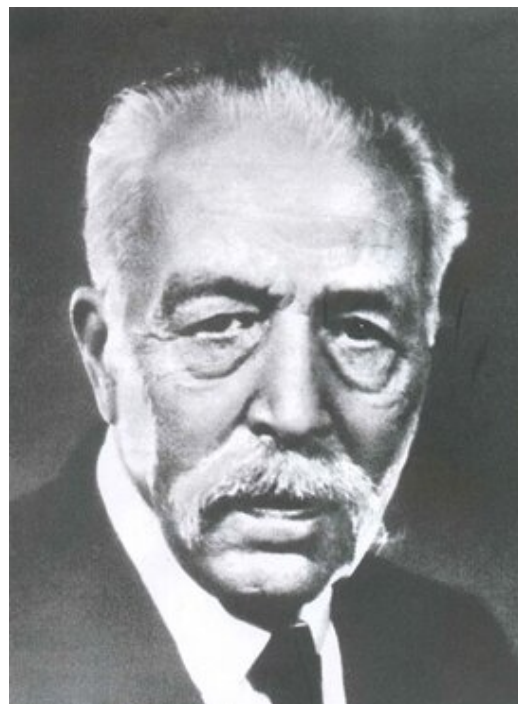
Klasa panująca według Moski

Podwaliny teorii elit politycznych głoszone w myśl pozytywistycznych założeń metodologicznych (brak wartościowania, obiektywizm teoretyczny) stworzyli dwaj włoscy uczeni Gaetano Mosca i Vilfredo Pareto.

Gaetano Mosca (1858–1941), autor *Elementów nauki o polityce* (1896) i *Klasy panującej* (1939), argumentował, że w warunkach ładu społecznego **władza** zawsze znajdowała się w rękach mniejszości, przekazywana była zawsze w kręgu elit, nigdy od elity

do większości. Elita to klasa panująca. Każda elita rządzi przez upowszechnianie w społeczeństwie założeń ideologicznych swojej władzy. Choć uzasadnienia mogą być różne, sensem każdej doktryny politycznej jest to, iż uzasadnia ona władzę lub dążenie do władzy jakiejś elity. Doktryna uzasadniająca panowanie musi odpowiadać duchowi epoki.

W historii ludzkości stosowano, zdaniem uczonego, dwie podstawowe ideologie: arystokratyczną, zgodnie z którą elita jest zamknięta i nie odnawia się przez rekrutację ludzi spoza niej, oraz demokratyczną, zgodnie z którą elita jest otwarta na nowych ludzi z szerszych mas przez wyłanianie jednostek o odpowiednich cechach psychicznych.

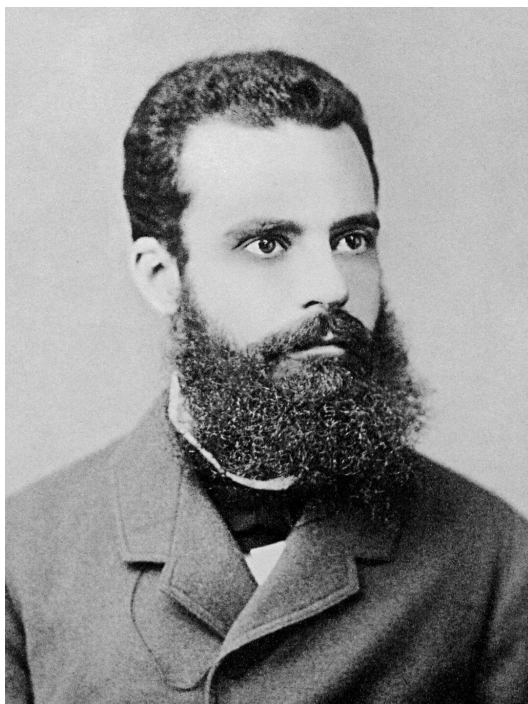
Gaetano Mosca
Źródło: domena publiczna.

Teoria Pareta

Vilfredo Pareto (1848–1923) w swoim dziele *Wykład socjologii ogólnej* wyłożył podstawę dwóch teorii: teorii nieracjonalnego działania i teorii elit. Według założeń pierwszej z nich ludzie działają subiektywnie w sposób racjonalny (wyznaczają cele i dążą do ich realizacji), ale za tą racjonalnością kryje się obiektywna nieracjonalność: to, do czego jednostki dążą, nie jest identyczne z tym, czego chcą, ani z tym, o czym sądzą, że do tego dążą. Owa nieracjonalność wynika z natury ludzkiej i jest właściwa człowiekowi zawsze i wszędzie, choć ludzie lepiej wykształceni posiadają większe umiejętności jej eliminowania, skutkiem czego mają mniej jej podlegać.

U podstaw wszelkich teorii (i motywów działania ludzi) leżą tzw. **rezydua**, czyli świadomościowe wyrazy ukrytych popędów. Są one pierwotne i niezmiennie, wynikają z naturalnych instynktów i popędów człowieka jako istoty biologicznej. Rezydua, będąc niezmiennymi i pierwotnymi, powodują z jednej strony wytwarzanie ładu społecznego, a z drugiej nie są uświadamiane przez jednostki w sposób pełny. Jednakże istniejąca w człowieku potrzeba racjonalizacji staje się podłożem tworzenia derywacji, tj. kulturowych teorii, które starają się nadać działaniom ludzkim pozory racjonalności. Pareto był zatem pierwszym teoretykiem, który wskazał na psychologiczny kanon wyjaśniania ideologii.

Podstawowe założenia teorii elit Pareta służą opisowi procesu formowania się elit oraz zmian grupy elitarniej. Główna teza o istnieniu podziału na elitę i nieelitę tłumaczona jest pierwotnym mechanizmem wynikającym z nierówności ludzi i uwarunkowaniem ludzkiej psychiki. Elitę tworzą ludzie, którzy

Vilfredo Pareto w 1870 roku

Źródło: domena publiczna.

w określonym momencie historycznym potrafią panować nad innymi, a zatem posiadają umiejętności pozwalające na lepsze dostosowanie się do aktualnych warunków dziejowych. Oczywiście może się zdarzyć, że w warstwie nieelity również pojawiają się jednostki zdolne, jednakże ich dostęp do elity jest ograniczany przez już sprawujących władzę. Taki konflikt interesów powoduje, że w warstwach podlegających panowaniu elit tworzą się jednostki lub grupy, które dążą do obalenia obecnych rządów.

Warto zwrócić uwagę na podobieństwo między myślą formułowaną przez Pareta i poglądami Karola Marksa. W obu koncepcjach teoretycznych uwidacznia się konflikt między elitą, klasą panującą oraz warstwami podległymi: nieelitą, klasą robotniczą. Obaj uczeni wskazują również na znaczenie ideologii w utrzymywaniu istniejących nierówności. W obu

koncepcjach daje się zauważyć próba opisu zmiany społecznej mającej na celu zmianę istniejącego porządku świata. Różnica między tymi doktrynami polega jednak na odmienności uzasadnień. Pareto mówi o niedających się usunąć mechanizmach psychologicznych (rezyduach), Marks natomiast o mechanizmach społecznych, które jego zdaniem podlegają manipulacji i zmianie (świadomość klasy robotniczej). Warto jednak wskazać na podobne u obu uczonych konfliktowe podejście w analizie nierówności w dostępie do władzy.

Teoria Mannheim'a

Pomost między marksistowską teorią ideologii a paretowską teorią nieracjonalnego zachowania stworzył Karl Mannheim (1893–1947). Wrócił do tezy Marksa mówiącej, iż pozycja społeczna określa perspektywę ideologiczną, choć zwracał uwagę na nieracjonalne cechy ludzkiej świadomości i działania.

Koncepcja derywacji i rezyduów powiązana jest u Mannheim'a z paretowską teorią elit przez twierdzenie, że jakość wrodzonych predyspozycji u poszczególnych jednostek jest niejednakowa. Elita posiada najcenniejsze z nich. Warunki społeczne powodują, że nie wszyscy ludzie

Karl Mannheim

Źródło: domena publiczna.

obdarzeni tymi cennymi rezydentami uzyskują pozycje kierownicze. Stanowią oni tzw. kontrolitę. Aby zachować równowagę, muszą być dopuszczeni do stanowisk kierowniczych, które powinny tracić osoby nieposiadające odpowiednich cech. Tak się jednak nie dzieje, gdyż elity starają się zachować swe przywileje dla siebie i przekazać je potomstwu. To prowadzi do pogorszenia się składu elity i powiększenia się składu kontrolity. Gdy procesy te są zaawansowane, kontrolita przy poparciu zmobilizowanych przez siebie mas (lub bez nich) obala dotychczasową elitę i obejmuje panowanie. Proces zamykania się elity zaczyna się jednak na nowo, prowadząc z czasem do powtórzenia całego cyklu.

Socjologia: podstawowe przesłanki klasycznych teorii elit

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Fenomen elit

Ostatecznie w teoretycznych analizach fenomenu elit władzy można wskazać dwa zasadnicze nurty. Pierwszy z nich, nazywany **stratyfikacyjnym**, koncentruje się wokół cech statusowych elit, jej spójności i wzorów rekrutacji. Zgodnie z takim ujęciem elita to grupa ludzi posiadających pewne zasoby osobowościowe, materialne czy społeczne, które są niezbędne do sprawowania władzy i bywają w dyspozycji specyficznych warstw społecznych (arystokracji, inteligencji, klasy średniej). Na gruncie tego nurtu analitycznego zwraca się zatem uwagę na dwa zasadnicze procesy:

1. Elity władzy powinny rekrutować się z klas dysponujących wyższym poziomem kapitału rozumianego zarówno w sensie ekonomicznym (bogactwo), jak i społecznym (kontakty, postawy i umiejętności); umasowienie elit powoduje ich mniejszą skuteczność.
2. Ograniczona rekrutacja do grup elitarnych powoduje wzrost dysproporcji w społeczeństwie, ponieważ celem ekskluzywnych grup elitarnych jest realizowanie interesu własnej warstwy społecznej, a zatem utrzymanie własnej dominacji kosztem upośledzenia mas (prawo wzrastających dysproporcji).

Współcześnie nurt stratyfikacyjny znalazł się w odwrocie. Zwolennicy tej opcji argumentują, że przynależność do wyższej klasy społecznej stwarza korzystniejsze warunki

do wykształcenia oczekiwanych w elicie cech charakteru, umiejętności i doświadczeń społecznych (na przykład przynależność do ekskluzywnych stowarzyszeń), a ten niewątpliwy kapitał grup wyższych przekłada się na wyższą skuteczność sprawowania władzy oraz lepszą treść decyzji grup elitarnych. Najslabsze uzasadnienie we współczesnych demokracjach ma podstawowe jego założenie o działaniu prawa wzrastających dysproporcji, zgodnie z którym pochodzący z uprzywilejowanych strukturalnie warstw społecznych dążą do realizacji interesów własnej warstwy społecznej. Teza ta w opinii wielu badaczy sceny politycznej nie znajduje obecnie uzasadnienia, gdyż elity realizują w systemie demokratycznym ideę służby publicznej.

Drugi nurt analizy elit politycznych nazywany **instytucjonalnym** koncentruje się wokół zagadnień organizacji, sprawności, formalizacji i instytucjonalizacji elity (w sensie umacniania się wzorów organizacyjnych). Ten paradygmat czerpał głównie z teorii biurokracji Maksa Webera, zafascynowania umiejętnościami organizacyjnymi, rozwijanej w teorii Moski, oraz z makiawelicznych założeń skuteczności władcy. Na gruncie tego nurtu powstała teoria oligarchizacji.

Słownik

autorytet

społeczne uznanie, prestiż osób, grup lub instytucji społecznych oparty na cenionych w danym społeczeństwie wartościach; brak autorytetów w danej społeczności grozi rozpadem lub anarchią

elita

kategoria osób znajdujących się najwyżej w hierarchii społecznej, pod jakimś względem wyróżnionych z ogółu społeczeństwa; elity mają często zasadniczy wpływ na władzę oraz na kształtowanie się postaw i idei w społeczeństwie

władza

wywieranie wpływu przez osobę lub uprawnioną grupę przez kształtowanie postępowania własnego lub innych w celu osiągnięcia celów

władza charyzmatyczna

typ władzy opartej na osobistych walorach przywódcy

Film 1

Polecenie 1

Zapoznaj się z wypowiedzią dr hab. Karoliny Wigury na temat tego, czym są elity. Następnie wykonaj ćwiczenie.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DoADRVfkZ>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe zatytułowane *Elita – lepsi czy tylko bardziej wpływowi?*, nawiązujące do treści lekcji.

Ćwiczenie 1

Zastanów się, czy to, jak definiujemy elity, uległo jakimś przeobrażeniom przez lata. Podaj dwa argumenty na uzasadnienie swojego stanowiska.

Film 2

Polecenie 1

Zapoznaj się z miniwykładem dr hab. Karoliny Wigury na temat teorii elit i wykonaj ćwiczenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DuP06oPBw>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe zatytułowane *Teorie elit*.

Ćwiczenie 1

Zastanów się, co jest korzystniejsze dla społeczeństwa: reprodukcja czy wymiana elit politycznych. Podaj dwa argumenty na uzasadnienie swojego stanowiska.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij tekst.

Istnienie elit konieczne w każdej zbiorowości i jej systemie politycznym. W społeczności występują nierówności w dostępie do władzy jako dobra społecznie pożądanego. Utrzymanie władzy przez jest możliwe jedynie przy zachowaniu .

dialogu ze społeczeństwem

spójności

nie każdej

jest

każdej

społeczeństwo

nie jest

elity

Ćwiczenie 3

Zaznacz nazwisko autora pierwszej teorii wskazującej na znaczenie i rozumienie elity politycznej.

☐ Gaetano Mosca

☐ Thomas Carlyle

☐ Vilfredo Pareto

☐ Gustave Le Bon

Ćwiczenie 4

Zdecyduj, które stwierdzenia dotyczące teorii elit są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Nurt stratyfikacyjny koncentruje się wokół cech statusowych elit, jej spójności i wzorów rekrutacji.	☐	☐
Nurt instytucjonalny koncentruje się wokół nieformalnych zagadnień elity.	☐	☐
W koncepcjach teoretycznych elit sformułowanych przez Pareta i Marksa można zauważyć pewne podobieństwa.	☐	☐
Świadomościowe wyrazy ukrytych popędów to tzw. rezydwa.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

((Marek Żyromski

Socjologiczna teoria elity

Wyróżnienie elity ma dla V. Pareta charakter uniwersalny. Według niego każdy naród rządzony jest przez elitę. Konkretnie grupy rządzące są jednak w stanie ciągłej transformacji. „Historia jest cmentarzem arystokracji”. Upadają one nie tyle z powodu słabości ilościowej, ale przede wszystkim w wyniku utraty siły witalnej (residuów walki). Odnowa elity polega na zastępowaniu zdegenerowanych członków starej ekipy przez nowych, pełnych energii przedstawicieli klas niższych. V. Pareto wprowadził również termin cyrkulacja (krążenie) elit, biorąc pod uwagę przemieszczenie jednostek pomiędzy elitą a nie-elitą. Według niego między elitą a masą jest wyraźna opozycja, jedynie elita stanowi element aktywny w społeczeństwie. (...)

G. Mosca, podobnie jak V. Pareto, uznał uniwersalność istnienia rządzącej mniejszości. „We wszystkich społeczeństwach mamy do czynienia z dwiema klasami ludzi – klasą, która rządzi i klasą, która jest rządzona”. Stopniowo G. Mosca znacznie rozbudował swoją koncepcję, dzieląc klasę panującą na dwie warstwy: wyższą, monopolizującą funkcje decyzyjne w rządzie, i niższą, zajmującą się wykonywaniem podjętych decyzji. (...) Warstwa niższa, określana także mianem drugorzędnej elity (secondary elite), zabezpiecza istnienie i pomyślność grupy decyzyjnej. Obie warstwy w pełni uzupełniają się w panowaniu nad resztą społeczeństwa. Jednak w przeciwieństwie do V. Pareta, G. Mosca podkreślał, iż masy nie są bierne, ale wywierają określony wpływ na politykę klasy rządzącej.

Rozstrzygnij, która teoria elit pokazuje bardziej antydemokratyczne nastawienie autora.

Uzasadnij swoje zdanie.

Dla nauczyciela

Autorka: Paulina Wierzbińska

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie, Wiedza o społeczeństwie 2022

Temat: Teorie elit

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń:

3) charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych; analizuje zasady wzajemności, zaufania i pomocy;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

III. Społeczności i wspólnoty. Uczeń:

3) charakteryzuje władzę jako rzeczywistość społeczną i rozróżnia rodzaje władzy; wskazuje specyficzne cechy władzy politycznej; charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy państwowej;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja. Uczeń:

1) charakteryzuje władzę jako zjawisko społeczne i rozróżnia rodzaje władzy; wykazuje specyficzne cechy władzy politycznej; charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy państwowej, odnosząc teorię Maxa Webera do współczesnych przykładów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje wybrane teorie elit;
- wyjaśnia przyczyny kształtowania się elit według różnych myślicieli;

- charakteryzuje rolę elit politycznych we współczesnym społeczeństwie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- śniegowa kula.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Teorie elit”.
2. Uczniowie zgłaszają swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Wybrana lub chętna osoba zapisuje je na tablicy.
3. Śniegowa kula. Uczniowie w parach przygotowują odpowiedź na pytanie: „Czym są elity?”. Następnie łączą się w czwórki, porównują swoje pomysły, dyskutują i tworzą wspólną wersję propozycji. W kolejnym kroku łączą się w ósemki i coraz liczniejsze grupy, aż powstanie ogólnoklasowa odpowiedź.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum 5 pytań do tekstu. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie spacerują po klasie i na umówiony sygnał szukają kogoś do pary, zadają pytania i odpowiadają na te sformułowane podczas czytania tekstu.
2. Uczniowie zapoznają się z medium w sekcji „Film 1”. Wynotowują najistotniejsze informacje, a następnie dyskutują o tym, jakim przeobrażeniom uległ sposób

definiowania elit. Wybrane osoby przedstawiają wnioski.

3. Praca z filmem 2. Po zapoznaniu się z materiałem uczniowie dzielą się na grupy i opracowują odpowiedzi do ćwiczeń. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia je, udzielając także uczniom informacji zwrotnej.
4. Dyskusja na temat: „Kim są współczesne elity?”. Uczniowie przedstawiają swoje argumenty, kontrargumenty i opinie. Na zakończenie chętna/wybrana osoba dokonuje podsumowania.

Faza podsumowująca:

1. Chętni/wybrani uczniowie odpowiadają na pytania zapisane na tablicy na początku zajęć.
2. Chętne/wybrane osoby dokonują podsumowania zajęć ze swojego punktu widzenia.

Praca domowa:

1. Napisz krótką notatkę, uwzględniając w niej najistotniejsze informacje dotyczące zagadnień poruszanych na zajęciach.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik myśli społeczno-politycznej*, praca zbiorowa, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2007.
- Marek Żyromski, *Socjologiczna teoria elity*, repozytorium.amu.edu.pl.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium z sekcji „Film 1” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.